

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΣΛΑΒΩΝ Α΄

Αγγελική Παπαγεωργίου
Δρ. Βυζαντινής Ιστορίας

ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

- Συγγράμματα: Γ. Κάτσοβσκα-Μαλιγκούδη, *Οι Σλάβοι των Βαλκανίων, Εισαγωγή στην ιστορία και στον πολιτισμό τους*, Αθήνα 2005.
- Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Οι Βαλκανικοί λαοί στους Μέσους Χρόνους*, Ιωάννινα 1986.
- Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Οι Βαλκανικοί λαοί: από την Τουρκική κατάκτηση στην εθνική αποκατάσταση (14^{ος}-19^{ος} αι.)*, Θεσσαλονίκη 1991, εκδ. Βάνιας.

ΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΚΡΑΤΗ ΚΑΙ ΟΙ ΓΛΩΣΣΕΣ

- Οι Σλάβοι, σήμερα, συνιστούν τον κύριο πληθυσμό σε 14 ευρωπαϊκά κράτη και μιλούν 11 σλαβικές γλώσσες.
- Τα σύγχρονα σλαβικά κράτη είναι: η Ρωσία, η Ουκρανία, η Λευκορωσία, η Πολωνία, η Τσεχία, η Σλοβακία, η Σλοβενία, η Κροατία, η Σερβία, το Μαυροβούνιο, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, το Κόσσοβο, η ΠΓΔΜ και η Βουλγαρία.
- Οι σύγχρονες σλαβικές γλώσσες είναι: α) ανατολικοσλαβικές: ρώσικα, ουκρανικά, λευκορωσικά, β) δυτικοσλαβικές: πολωνικά, σοραβικά (στην Ανατολική Γερμανία), τσέχικα, σλοβακικά και γ) νοτιοσλαβικές: σλοβενικά, σλαβομακεδονικά, σερβοκροατικά και βουλγαρικά.
- Μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, η σερβοκροατική γλώσσα διαχωρίζεται σε σερβική, κροατική και βοσνιακή. Ωστόσο, από γλωσσολογική άποψη εξακολουθεί να παραμένει μία γλώσσα.

Χώρες με σλαβικό πληθυσμό

Οι σλαβικές γλώσσες

ΑΡΧΙΚΗ ΚΟΙΤΙΔΑ

- Οι Σλάβοι είναι ένας ινδοευρωπαϊκός λαός.
- Κατοικούν στην Ανατολική Ευρώπη από το τέλος της Εποχής του Χαλκού.
- Σε ποιο σημείο της Ευρώπης κατοικούσαν αρχικά οι Σλάβοι είναι δύσκολο να προσδιοριστεί λόγω της σιωπής των πηγών.
- Υπάρχουν τρεις βασικές ερμηνείες για την παραπάνω σιωπή:
- Α) η διαμόρφωση μιας μερίδας του ινδοευρωπαϊκού πληθυσμού σε Σλάβους έγινε με αργούς ρυθμούς συγκριτικά με άλλους πληθυσμούς με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν διακριτά στοιχεία που να αναφέρονται αποκλειστικά στους Σλάβους, όπως έθιμα, κατάλοιπα υλικού πολιτισμού κλπ.
- Β) για τον κόσμο του γραπτού πολιτισμού της Αρχαιότητας, δηλαδή της Μεσογειακής λεκάνης, οι περιοχές της Ανατολικής Ευρώπης ήταν ένας δυσπρόσιτος, άγνωστος, μυθικός κόσμος για τον οποίο οι πληροφορίες ήταν ελάχιστες.
- Γ) η έλλειψη γραπτών μνημείων των πρώτων σλαβικών φυλών που εγκαταστάθηκαν στην Ευρώπη.

ΑΡΧΙΚΗ ΚΟΙΤΙΔΑ

- Παρά τις ελλείψεις σε πηγές και πληροφορίες, η επιστήμη, με τη βοήθεια της αρχαιολογίας, της γλωσσολογίας και της παλαιοδημογραφίας, κατόρθωσε να προσδιορίσει έστω και σε αδρές γραμμές τον χώρο της παραμονής των Σλάβων στην Ανατολική Ευρώπη από τα τέλη της Εποχής του Χαλκού, τη λεγόμενη «αρχική κοιτίδα».
- Πρόκειται για την περιοχή που περικλείεται στα δυτικά από τους ποταμούς Βιστούλα, στα ανατολικά από το μέσο ρού του Δνείπερου, στα νότια από τα Καρπάθια και στα βόρεια από τους ποταμούς Nar και Πριπέτ, δηλαδή στην περιοχή της σημερινής ανατολικής Πολωνίας, δυτικής Ουκρανίας και νοτιοδυτικής Λευκορωσίας.
- Ο σλαβικός πληθυσμός της αρχικής κοιτίδας δεν ήταν ακόμη χωρισμένος σε έθνη και μιλούσε μία σχετικά ενιαία γλώσσα, τη λεγόμενη «κοινή σλαβική».

Η αρχική κοιτίδα

Η μετανάστευση

- Η μετακίνηση των Σλάβων από την αρχική τους κοιτίδα με κατεύθυνση ανατολική, δυτική και νότια ξεκινάει τον 6^ο αι. και ολοκληρώνεται –με εξαίρεση το χώρο της μετέπειτα Ρωσίας- ως τα τέλη του 8^{ου} αι.
- Οι αιτίες της μετανάστευσης των Σλάβων πρέπει να αναζητηθούν στις διεργασίες της τελευταίας φάσης της λεγόμενης «μεγάλης μετανάστευσης των λαών».
- Υπήρξαν τρία κύρια ρεύματα μετανάστευσης.

Το πρώτο ρεύμα μετανάστευσης

- Το πρώτο ρεύμα κινήθηκε προς τα ανατολικά και βορειοανατολικά, πέραν του Δνείπερου και αποτέλεσαν τη βάση για τους μετέπειτα Ρώσους, Ουκρανούς και Λευκορώσους.
- Η εξάπλωση του πρώτου ρεύματος είχε κάποιες ιδιαιτερότητες που συνίσταντο στο γεγονός ότι η μετανάστευση δεν γινόταν κατά κύματα, αλλά ομαλά με έναν συνεχή και σταθερό ρυθμό μετακίνησης μικρών ομάδων Σλάβων αγροτών.
- Αυτοί εγκαθίσταντο χωρίς προβλήματα ανάμεσα στους ντόπιους πληθυσμούς γεγονός που εξηγείται αφενός στο ότι σε εκείνες τις περιοχές δεν υφίστατο ο θεσμός της εδαφικής κυριαρχίας και αφετέρου στην επάρκεια των καλλιεργήσιμων εδαφών.

Το δεύτερο ρεύμα μετανάστευσής

- Το δεύτερο ρεύμα Σλάβων προχώρησε προς τα δυτικά και την Κεντρική Ευρώπη, από τις Άλπεις ως τη Βαλτική θάλασσα και αποτέλεσαν τους μετέπειτα Πολωνούς, Τσέχους, Σόρβους και Σλοβάκους.
- Οι δυτικοί Σλάβοι αντικατέστησαν τα πολλά γερμανικά φύλα, δηλ. τους Βανδάλους, Βουργούνδιους, Σάξονες, Μαρκομάνους, Γέπιδες, Λογγοβάρδους, τα οποία είχαν εγκαταλείψει την Κεντρική Ευρώπη, με μικρές μόνο εξαιρέσεις, κατά τη διάρκεια του 5^{ου} και ως τα μέσα του 6^{ου} αι.
- Η είσοδος των Σλάβων στην Κεντρική Ευρώπη άρχισε από τα τέλη του 5^{ου} αι., μετά την ήττα των Ούννων στην παννονική πεδιάδα, το 455.
- Με την έλευση των Αβάρων και την εγκατάστασή τους στην περιοχή της Παννονίας (σημερινή Ουγγαρία), το 560 περίπου, μερικές σλαβικές φυλές μετεγκαταστάθηκαν στις λεκάνες των ποταμών Έλβα και Saale ως τη Βαλτική, δηλαδή τη σημερινή Θουριγγία και Πομερανία της Γερμανίας.

Το τρίτο ρεύμα μετανάστευσης

- Το τρίτο ρεύμα κατευθύνθηκε προς τα νότια, τα βαλκανικά και ιδιαίτερα τα βυζαντινά εδάφη κατά τον 6^ο αι.
- Αρχικά, οι επιδρομές των Σλάβων στα νότια του Δούναβη είχαν μόνο προσωρινό χαρακτήρα. Από τα τέλη του 6^{ου} αι. εγκαθίστανται μόνιμα.
- Το Βυζάντιο δεν κατόρθωσε, τελικά, παρά τις στρατιωτικές του επιτυχίες, να αποτρέψει τη μόνιμη εγκατάσταση των Σλάβων. Σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις, όπως σε αυτή των Σέρβων και των Κροατών, η μόνιμη εγκατάσταση έγινε με πρωτοβουλία των Βυζαντινών.

Εκσλαβισμός και αφομοίωση

- Το φαινόμενο του σχετικά γρήγορου εκσλαβισμού μεγάλου μέρους της Ευρώπης εξηγείται από την πολιτειακή και κοινωνική οργάνωση των σλαβικών φύλων την περίοδο της εξάπλωσης (6^{ος}-8^{ος} αι.).
- Η έλλειψη κεντρικής εξουσίας, η συνήθεια να κατοικούν σε μικρές, διάσπαρτες κοινότητες, η απουσία πόλεων, η μικτή αγροτική οικονομία και η προτίμησή τους να μένουν σε δασώδεις και βαλτώδεις περιοχές, ταίριαζε στις συνθήκες της εποχής και συνέβαλε στην προσαρμογή και την επιβίωσή τους.
- Σε πολλά μέρη οι Σλάβοι αφομοιώθηκαν. Τέτοιες ήταν οι περιπτώσεις των Σλάβων στην Ελλάδα, στην ΒΑ Γερμανία, στην Αυστρία και στη Ρουμανία.
- Οι ανατολικοί Σλάβοι, δηλαδή οι Ρώσοι, συνέχισαν τη διείσδυσή τους ως τα μέσα του 20^{ου} αι. στο χώρο της Βόρειας και Κεντρικής Ασίας.

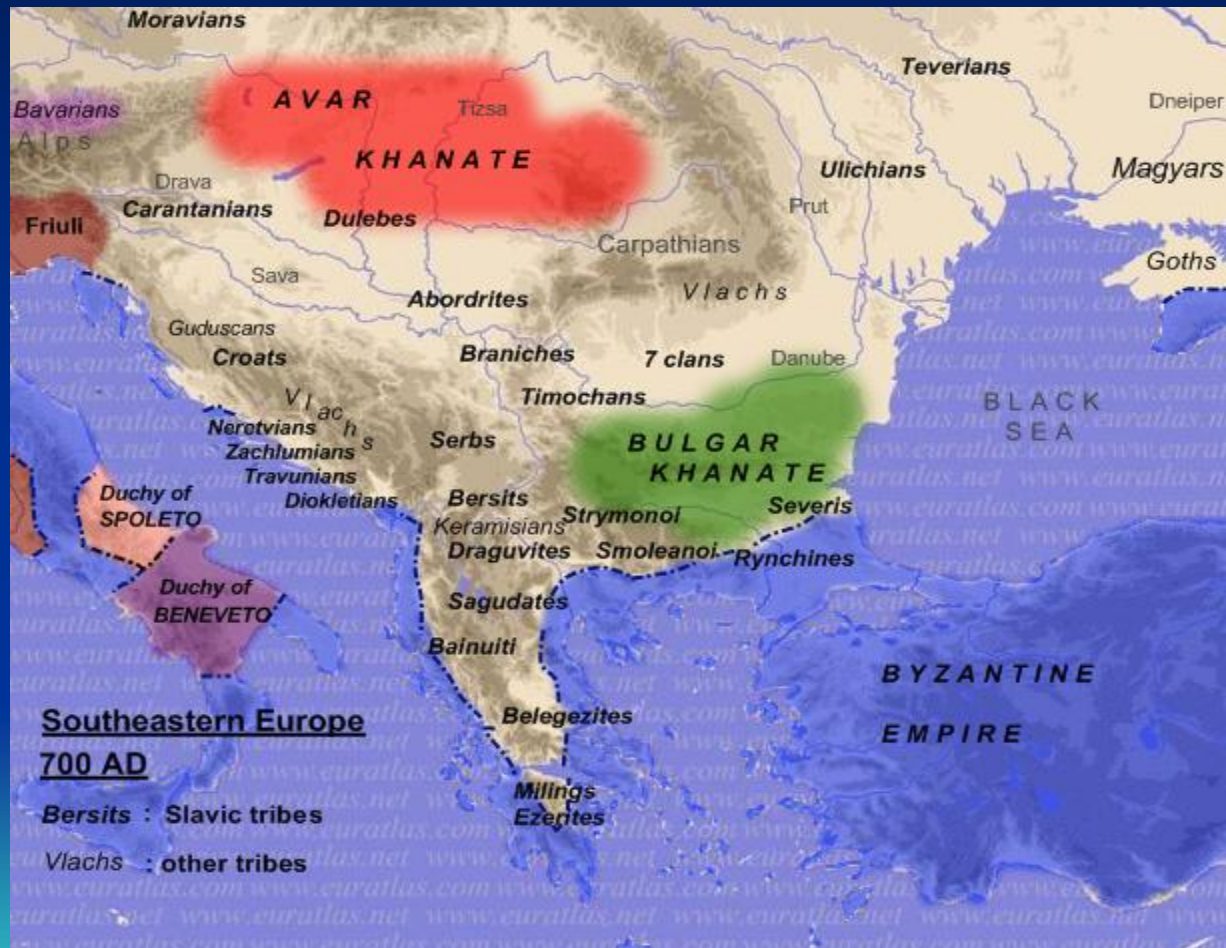

Οι Σλάβοι των Βαλκανίων

- Οι ιστορικές τύχες των Σλάβων των Βαλκανίων διαμορφώθηκαν αρχικά κάτω από την ισχυρή επίδραση της Βυζαντινής και της Φραγκικής αυτοκρατορίας, στον πολιτειακό, κοινωνικό, πνευματικό και υλικό τομέα.
- Οι μεσαιωνικές πηγές παραδίδουν την ύπαρξη τριών σλαβικών λαών στη Βαλκανική: των Σέρβων, των Κροατών και των Βουλγάρων. Σήμερα, αριθμούνται οκτώ με την προσθήκη των Σλοβένων, των Σλαβομακεδόνων, των Βόσνιων, των Σέρβων του Μαυροβουνίου και εκείνων του Κοσσόβου.
- Παρομοίως, την παλαιοσλαβική γλώσσα του Μεσαίωνα που ήταν τότε κατανοητή σε όλους τους Σλάβους των Βαλκανίων, αντικατέστησαν σήμερα έξι γλώσσες: η σλοβενική, η κροατική, η σερβική, η βοσνιακή, η σλαβομακεδονική και η βουλγαρική.
- Μια άλλη διαχωριστική γραμμή μεταξύ των Σλάβων των Βαλκανίων επέβαλε ο εκχριστιανισμός τους. Οι περιοχές που κατοικούσαν οι Σλοβένοι και οι Κροάτες ενσωματώθηκαν στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και στον δυτικό πολιτισμό και υιοθέτησαν το λατινικό αλφάβητο, ενώ οι Σέρβοι, οι Σλαβομακεδόνες και οι Βούλγαροι δέχτηκαν τον εκχριστιανισμό του Βυζαντίου ενώ και το αλφάβητό τους ήταν δημιούργημα των βυζαντινών μοναχών Κύριλλου και Μεθοδίου.

Η παρουσία των Νότιων Σλάβων τον 8^ο αι.

Κρατικά μορφώματα

- Οι πρώτες απόπειρες δημιουργίας κρατών από τους Νοτιοσλάβους μαρτυρούνται ήδη από τον 9^ο αι. Με εξαίρεση, όμως, εκείνης των Βουλγάρων, τα μορφώματά τους δεν άντεξαν στο χρόνο, στις εσωτερικές έριδες και στις πιέσεις της φραγκικής και της βυζαντινής αυτοκρατορίας.
- Οι Βούλγαροι ίδρυσαν το Α΄ Βουλγαρικό Κράτος το 681 δημιουργώντας προβλήματα στο Βυζάντιο μέχρι τα τέλη του 10^{ου} αι., οπότε οι Βυζαντινοί κατόρθωσαν να τους υποτάξουν.
- Από τα τέλη του 12^{ου} αι. (1186) οι Βούλγαροι απέκτησαν και πάλι κράτος, το λεγόμενο Β΄ Βουλγαρικό Κράτος, το οποίο καταλύθηκε το 1396 από τους Οθωμανούς.
- Η Βενετία και η Ουγγαρία ανέκοψαν την ενδυνάμωση της Κροατίας, η οποία κατόρθωσε να γίνει υπολογίσιμη δύναμη μόνο για τρεις δεκαετίες (1058-1089).
- Οι Σέρβοι κατόρθωσαν να δημιουργήσουν βαθμιαία ένα εκτεταμένο και ισχυρό κράτος υπό τη δυναστεία των Νεμανιδών (1168-1371).

Σλάβοι και Οθωμανοί

- Τα μεσαιωνικά κράτη των Νοτιοσλάβων δεν κατάφεραν να αντισταθούν στην προέλαση των Οθωμανών και περιήλθαν υπό την κυριαρχία τους ως τα τέλη του 14^{ου} αι.
- Έκτοτε, για τους ορθόδοξους ξεκίνησε μία εποχή χωρίς εθνικές και πολιτικές ελίτ, με αποκλεισμό από τις πολιτιστικές και πνευματικές διεργασίες της υπόλοιπης Ευρώπης, περίοδος που θα διαρκέσει μέχρι τις αρχές του 19^{ου} αι. και σε ορισμένες περιπτώσεις μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αι.
- Στο διάστημα αυτό η Ορθόδοξη Εκκλησία θα διατηρήσει την ιστορική μνήμη των πιστών, θα αναλάβει τις κοσμικές υποθέσεις του ποιμνίου και θα αποτελέσει τον φορέα της πολιτιστικής δραστηριότητας των ορθοδόξων κατά την Οθωμανική περίοδο.
- Αντίθετα με τους ορθόδοξους Σλάβους, οι Σλάβοι της Δαλματίας συμμετείχαν στην πνευματική αναγέννηση της Δύσης τον 15^ο και 16^ο αι., ενώ και οι λοιποί ρωμαιοκαθολικοί Σλάβοι συμμετείχαν στις πνευματικές και καλλιτεχνικές αναζητήσεις της Δύσης ως κάτοικοι της Αυστροουγγρικής μοναρχίας.
- Ο ισλαμικός πολιτισμός δεν επηρέασε παρά μόνο ένα μικρό ποσοστό των Σλάβων, εκείνων που αλλαξοπίστησαν.

Η ιδέα του έθνους

- Από τις αρχές του 18^{ου} αι. η σημασία και η επίδραση της Αυστρίας και της Ρωσίας και άλλων ευρωπαϊκών δυνάμεων στους Νοτιοσλάβους αυξάνεται.
- Από τη δυτική Ευρώπη εισάγεται κατά τον 19^ο αι. η ιδέα του έθνους και του εθνικού κράτους.
- Στην Ευρώπη επικρατούσαν δύο σχολές σχετικά με το έθνος-κράτος: η γαλλική και η ιταλογερμανική.
- Τα εθνικά κινήματα στα Βαλκάνια προχώρησαν σε ένα συνδυασμό των δύο σχολών. Συνέδεσαν τη γερμανο-ιταλική αντίληψη περί έθνους με τη γαλλική για το συγκεντρωτικό κράτος.
- Η κρατική υπόσταση, που θα αποτελούσε το πλαίσιο για τη δημιουργία του έθνους έπρεπε πρώτα να κερδηθεί με αγώνες κατά της Οθωμανικής κυριαρχίας, ενώ και η ιδέα του έθνους στους Σλάβους των Βαλκανίων δεν ήταν δυνατόν να αναπτυχθεί κατά τη διάρκεια των πέντε περίπου αιώνων Οθωμανικής κυριαρχίας.

Η ιδέα του έθνους

- Σύμφωνα με τα παραπάνω δεδομένα, διαμορφώθηκε η αντίληψη ότι το έθνος αποτελεί μία κατηγορία αιώνια και απαρασάλευτη, η οποία χρειαζόταν μόνο να αφυπνισθεί εναντίον του κατακτητή. Τελικός στόχος ήταν η διεκδίκηση εδαφών που κατείχε καθένα από τα σλαβικά έθνη κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, όταν βρισκόταν στο ζενίθ της δύναμής του. Έτσι, δημιουργήθηκε η ιδέα της Μεγάλης Σερβίας, της Μεγάλης Κροατίας και της Μεγάλης Βουλγαρίας που βέβαια παρέβλεπε το γεγονός ότι όλα τα μεσαιωνικά κράτη ήταν πολυεθνικά και σε καμία περίπτωση εθνικά.
- Ένα άλλο εμπόδιο για τη δημιουργία εθνικών κρατών προήλθε από το γεγονός ότι στα Βαλκάνια δεν υπήρχαν παντού συμπαγείς πληθυσμοί της ίδιας εθνογλωσσικής προέλευσης.

Η ιδέα του έθνους

- Η επιλογή του κριτηρίου της καταγωγής για τον ορισμό της εθνικής ταυτότητας οδήγησε στο να εντοπιστούν εκείνες οι ομάδες οι οποίες στην ιστορική τους πορεία είχαν αλλάξει θρησκεία ή γλώσσα και συνεπώς προσμετρούνταν σε «λάθος» έθνος.
- Έτσι, για τους Βουλγάρους η τουρκική μειονότητα της χώρας είναι στην ουσία εξισλαμισμένοι Βούλγαροι, όπως και οι Σλαβομακεδόνες, λόγω της κοινής καταγωγής, παρελθόντος και εν μέρει γλώσσας. Συνεπώς, η γλώσσα των Σλαβομακεδόνων δεν έχει δικαίωμα αυτόνομης ύπαρξης.
- Τα εθνικά κινήματα των Σέρβων, Κροατών και Βουλγάρων διεκδικούσαν, κατά τον 19^ο και 20 αιώνα, εδάφη στα οποία είχαν «ιστορικά δικαιώματα». Προβληματικές ήταν οι διεκδικήσεις στις περιπτώσεις που περιοχές διεκδικούνταν από περισσότερα τους ενός έθνη.
- Η συγκρότηση εθνικών κρατών δεν υπήρξε πάντα επιτυχής, καθώς στο πλαίσιο των εθνικών κρατών περικλείονταν ακόμη πληθυσμιακές ομάδες διαφορετικής καταγωγής από εκείνη του κυρίως έθνους. Ακολούθησε η προσπάθεια εθνικής ομογενοποίησης του πληθυσμού με συχνά βίαιες μεθόδους, όπως τη βίαιη αφομοίωση, την ανταλλαγή πληθυσμών, την μετανάστευση και τους διωγμούς των μειονοτήτων.

